

**Mo:fo:s We
Ya:ma:s
E Sa:sa:lo:
Asuluma:no: towo: we**

Mo:fo:s we Ya:suwa: ene ao nowo:, Ya:ma:s ko:lo: e sa:sa:lo:. Ya:su e henfelo: amio: sia:len amio:, ene ao iya:yo: e mo:tilida:daki, emo:wo: dio:ge sa:la:sen. Ko:sega tif amio: Ya:ma:s e tilida:da:sa:ga:, sa:s bo:fo:lowan kalu alan nowo: e ko:lo: fa:la:dowo:.

Mo:fo:s we Ya:ma:s, e sa:sa:la:sa:ga:, tilidabu kaluka:isale ko:li ko:lilo: sab o:mo: iliga:felo:. Mo:fo:s elo: sa:sa:lo: wenamio:, to alande Ya:ma:s elo: wido:wo: we.

Keliso kaluka:isale ni amio: hida:yo: ko:li ko:lilo: fa:la:dowalikiyo:, tilidabu nilido:wo: halaido: doma:ki sa:sa:lo:.

A:la:ta:ga: kelego:lo:ma kalu o:lia: kelego: modo:lo: da:lab kalu o:lia:yo: a:la: a:no: ida:nika tilidoma:ki sa:sa:lo:. Nowo: dinafa tilidowaki, nowo: dianila:so:bo. Niliyo: kelego:lo:ma kaluka:isale a:no: asuwa:talega, nili tilidabu a:no: hendele a:la:bo: kalaba widakigab.

Nio: mego:fo: dinafa tilidowakiyo:, Godeya:lo: asulab au dimidaki, e ha:ga doma:ki, sa:sa:lo:. Ya:ma:s eyo: henfelo: wema: man o:lia: Godeya: ene man o:lia:yo: alobana bo:ba:ki, fanda wido:.

Ya:ma:s eyo: mo:fo:s we halaido: sa:sa:lakiyo: a:la:sio:, kalu abeyo: Ya:su amilo: tilida:dab a:no: e madalileyo: mo:doma:no: a:la:baka:. Kalu

a:ma:yo: kaluka:isale nolbo:wo: man nafa dim-
idab a:ma: ilikiyo:, enen tilidabu a:no: halaido:ka:
a:la:liki widab.

Mo:fo:s Ya:ma:sa: sa:sa:lo:

¹ Ne Ya:ma:s, Gode o:lia: Ya:su Keliso Alan
o:lia:ma: ene madali nanogdo: dian kaluwo: ne.
Niyo: mo:fo:s we, Keliso kaluka:isaleyo: so:lo:
kugula:fo:* alobanaga:ta:ga:lo: hen no amilo:
mesa:ni ane gimo:wo: sagalo: towo: sa:sa:liga:to:l.

Da:fe ba:dab a:ma:yo: niyo: halale alitab

²⁻³ Ni nao i, da:feyo: ko:li ko:lilo: ko:lo: gilo:
amilo: fa:la:dowab a:ma:yo:, gili tilidabu a:no:
anayaki, gio: halaido: kagama:kigab. A:la:bo: gio:
asulufo:lab ko:lo:, da:fe ba:ba: ko:li ko:lilo: gilo:wa
fa:la:dowalikiyo:, gio: sagala:bi.

⁴ Gio: halaido: kagata:ga: ha:na:lalikiyo:, gili
tilidabuwo: ilili alifa:ib ko:lo:, hida:yo: a:no: giliyo:
dia:li ha:na:lubi.

⁵ Gi amio: kalu imilise nowo: asugo: nafayo: e
amio: aundo:ma dowalega, kalu a:no: Godemo:
dulugu sa:la:bi. Mo:wo: Gode Eyo: mo:gadi sa:laki,
sagala:liki modo: a:dimia:sen ko:lo:, kalu abeyo:
dabu ba:dalikiyo:, eyo: hendele dia:ib.

⁶ Ko:sega Godemo: dabu ba:dakiyo:, Gode eyo:
nemo:wo: hendele dimia:ib a:la:tili asulaki du-
lugu sa:la:bi. Asulo:wo: a:la: ilikiyo:, dulugu
sa:la:so:bo. Mo:wo: kalu asulo:wo: a:la: a:lab

1:1: Madi 13.55, Ilig 15.13, Gala 1.19, 1Bid 1.1 * **1:1:** Ya:ma:s
eyo: "so:lo: kugula:fo:" a:la:do: sio: a:no:, e Godeya: iasi kaluka:isale
a:no: tambowo: ko:lo: sio:. **1:2-3:** Lom 5.3-5 **1:2-3:** 1Bid 1.7
1:5: Sndn 2.3-6

a:no:, i hido: ko:lo: fufaya: ba:lab amilo: dia:siano:
a:ga:lab.

⁷ Kalu o:leo:ngo: ilikiyo:, Alan Eyo: kelego:
nowo: kalu emo:wo: dimia:nigab a:la:bo:
asula:so:bo.

⁸ Kalu a:no: asulo:wo: a:la: dowakiyo:, elo: man
a:dimidama:no:wo: babale doma:ib.

Kalu kelego: aundo:ma o:lia: kelego: modo: o:lia:

⁹ Keliso kaluka:isale kelego:lo:ma dowab a:no:
sagala:bi, mo:wo: Godeya: siwa:l amio: iyo: wabu-
lun kaluka:isale dowab.

¹⁰ Ko:sega kaluka:isale kelego:wo: modo:lo:
da:lab a:no: sagala:bi, mo:wo: Gode eyo: i a:no:
ha:ga doma:ki ta:fo:lab. Mamo ko:lo: bo:e
udu ha:nan aumbo:, kaluka:isale i a:no:lo: a:la:
kelegema:ib.

¹¹ Hendele, ofo: halaido: ta:ndab amio:, mamomomado:
nafa a:no: onaliaki, udufo: tinan. O:leaumbo:,
kaluka:isale kelego:wo: modo:lo: delen a:no:lo:
ene nanog a:no: dia:li ha:na:lalikiyo:,
elo: a:la: kelegema:ib.

Kalulo: da:fe ba:ba:no: to

¹² Kaluka:isale da:feyo:wo: ba:da:sa:ga:lo:,
Godeya: wi amilo: halale kagayab a:no:, Gode
eyo: i a:no: sagale alifa:ib. Mo:wo: Gode eyo:
kaluka:isale elo: alan asulab o:mo:wo: wa:lo:
dimia:no: a:la:dinali sio: ko:lo:, da:fe ba:ba: amio:
iyo: halaido: kagayalikiyo:, Gode eyo: wa:lo:
dimiakiyo:, mela:no: mela:no: dimia:ib.

¹³ Kelego: imilig noma:yo: Godeyo: mogago:
dimidama:kiyo: mo:sendea:sen. A:la:ta:ga: Gode
eyo: kaluka:isaleyo: mogago: dimidama:kiyo:,

mo:dikida:sen. A:la:fo:ko:lo: gio: man mogago: dimidama:no:wo: asulalikiyo:, “A:no: Gode eyo: ne mogago:wo: dimidama:ki sendeab” a:la:bo: sa:la:so:bo.

¹⁴ Ko:sega mogago: dimidama:kilo: dikili ba:dano: we. Kaluka:isaleya: asulo: us amilo: meselan delen a:ma: sendelia:ga: oga:di alita:sen.

¹⁵ A:la:ta:ga: meselan a:ma: fowo:, man mogago: dimidama:no: a:no: ko:lo: helema:ib. A:la:fo:ko:lo: man mogago:wo: dimida:i ha:na:la:ga: alan dowaliki fo hedakiyo:, man mogago: a:ma:yo: sowano: ko:lo: fa:la:do alifa:ib.

¹⁶ A:la:fo:ko:lo: ni milile, gio: halalo: asulo: a:no: kudu ha:na:so:bo.

¹⁷ Boba kelego: nafale nilido: diab a:no: tambo Godelo:wa a:la:ta:ga: yan. Gode eyo: akin amilo: ho:len da:lab a:no: tambo eya a:la:ta:ga: fa:la:do alifa:. Akin amilo: ho:len a:lab a:no: nodola:sa:ga:, sololi fa:la:dowa:sen. Ko:sega Gode eneno: e mela:no: ko:ngo: a:lab.

¹⁸ Gode eyo: enedo: asulab au dimidakiyo:, nio: mela:no:wo: dima:ki, to hendele enedo:ma:sio: ko:lo:, nio: ene so:wale dowab. A:la:ta:ga: Godeya:lo: kelego: tambolo: dimidalifa: a:lab us a:namio:, nio: wa:la:b ko:lo: ta:fo:.

Towo: da:da:sa:ga:, kudu ha:na:bi

¹⁹ Ni milile, giliyo: to we asula:bi. Gio: tambo kalu nolba:lo: to sa:labo: dinafa da:da:sa:ga:, a:ma:la:bo: ha:sa sa:la:bi. A:la:ta:ga: bo:bo:gebo: gadia:so:bo.

²⁰ Mo:wo: kaluwa:yo: gadialikiyo:, man digalo:wo: Godeya:lo: asulab aumbo: mo:dimida:sen.

²¹ A:la:fo:ko:lo: gio: man mogago: dimidan o:lia: mogago: asulo: usamilo: fa:la:dowa:lab a:no:lia:yo: ga:lilaki dila:bi. Dila:sa:ga:yo: gio: Godeya: ha:ga iliki, Godeya: ene to gili kufa: usamilo: dia:tab a:no: dinafa tilida:da:bi. To halaido: a:ma:yo: gio: o:li gasilia:ib.

²² Giliyo: towo: ba madali da:dalega, ginin a:ma:la: dikidab ko:lo: a:la:bo: dimida:so:bo. Gio: da:da:sa:ga:, dinafa kudu ha:na:lubi.

²³⁻²⁴ Kalu abeyo: Godeya: towo: da:da:sa:ga:lo: mo:kudu ha:nab a:no:, kalu ene wo:lokano: hewo: amilo: ba:ba: o:leo:ngo: dowab. Kalu a:no: ene wo:lokano: hewo:wa ba:da:sa:ga: ha:nakiyo:, wi-gibo a:naka ga:lila:sen.

²⁵ Ko:sega Godeya: ele saefa: to a:no: nafale da:lab a:ma:yo: nio: ga:li mesea:ki ta:fo: ko:lo:, kalu abeyo: to a:no: dinafa asulufo:likiyo:, to elo: da:dab a:no: mo:ga:lilaki, eyo: kudu ha:na:lalega, Gode eyo: e asuwa:taki, elo: dimido: a:no: nafale a:ta:fa:ib.

²⁶ Kalu abeyo: “Ne Gode hendeleyo: ko:lo: kudu ha:na:sen” a:la:asula:li ko:sega, ene mego:fo: dinafayo: mo:tili dowalega, e enena:ma:la: dikidab ko:lo: ene tilidabu a:no: o:ngo:malo:ngo: dowab.

²⁷ Do Godeya: siwa:l amio:, tilidabuwo: digalo: dowakilo: man hendele dimidama:no:wo: we. Ga sa:ba:lo: o:lia: dabuso: so:wa o:lia:yo: hida:yo:

diab amio: dinafa tilidowan. A:la:ta:ga: henfelo: man ko:li ko:lilo: wema:yo: eyamio: heyo:wo: mo:doma:ki, ga:li sa:sen.

2

Gio: nolo: gola ba:dakiyo:, dianila:so:bo

¹ Ni mili, gio: Alan Ya:su Keliso malilo: e amio: tilidabu ko:lo:, kaluka:isale nolo: nafale a:la: aloba:dakiyo:, giliyo: nolo: dianila:so:bo.

²⁻⁴ Gio: tolo: wida:sen aya kegeakiyo:, kelego: modo:lo: da:lab kalu nowo:, helebeso:go: o:lia: momado:wo: nafale kagedela:sa:ga: mesa:ni mio:. A:la:ta:ga: kelego:lo:ma kalu nowo: helebeso:go: heyo: kata:ga: mesa:ni mio: ko:lo:, giyo: wabulun kaluwo: dinafa tilidowaki, “ge uwo:b nafa wena mesea” a:laki, ko:sega kelego:lo:ma kalu o:mo:wo: “ge fa:s doba:da: mesa: hamana” mo: “ge ha:la:ya kagafo:melea” a:la:sa:lalega, go:no:n kele asulo: mogago: a:ma: ilikiyo:, kaluwo: a:na aloba:dakigab.

⁵ Ni milile, gio: dabuma. Henfelo: wenamio: kelego:lo:ma kaluka:isale a:lab a:no: ini tilidabuwo: alan doma:ki, Gode eyo: iyo: da:feyo:. A:la:ta:ga: tamin amio: Gode eyo: “kalu abeyo: ne alan asulalega, amisa:n nilo: bo:fo:lab a:namio: tina:ib” a:la:dinali sio: ko:lo:, o:go: kelego:lo:ma kaluka:isale i wema: ti hamana:ki, Godeya: da:feyo: ko:lo:lab.

⁶⁻⁷ Ko:sega gililo: man dimidab a:ma:yo:, kelego:lo:ma kalu a:no: dianilakigab. Gio: asula:bi. Gio: abe wa:la: sa:ndano? Gio: abe

mo:walilano? A:la:ta:ga: Ya:suwa: wi nafa gililo:
di a:no: abe dio:ge sa:la:lano? Kelego: modo:lo:
da:lab kalu iliyo: a:la:dimida:sen.

⁸ Godeya: to sa:sa:lo: amio:, nili misa: kalu Gode
elo: ele difa: a:ma:yo: a:la:sio: “Gio: go:no:n asulan
o:leaumbo:, giasi kaluka:isale nolo:lo: a:la:asulaki
ha:fo:wo: disa:la:bi.” A:la:sio: ko:lo: giliyo: ele
a:no: hendele kudu ha:nalega, gio: digalo: dowab.

⁹ Ko:sega giyo: kaluka:isale nolo: ha:fo: disa:laki,
nolo: dianilalega, Godeya: ele saefa:yo: gi
o:go:saki, ge mogago: dowab.

¹⁰ Mo:wo: kalu imilig noma:yo: Godeya: ele
saefa:yo: tambo kudu ha:naki, ele imilise nowo:
o:go:salega, kalu a:no: ele saefa: a:no: tambo
o:go:sano: a:ngab.

¹¹ A:la:do: sio:wo: mo:wo: we. Gode imilise
eyo: ele a:la: we e saefa:. Nowo: “gayo: afa
dia:so:bo.” Nowo: “kalu nowo: sana sowa:so:bo,”
a:la:bo: E saefa: ko:lo:, kalu abeyo: gayo: mo:afa
diaki, kaluwo: sana sowalega, kalu a:no: Godeya:
ele saefa:lo: o:go:san kalu dowab.

¹² Tif amio: nio: Godeya: aloba:dalikiyo:,
ga:li mesea:kilo: fase alifa: ele a:ma:yo: nio:
aloba:ma:ib. Gio: a:no: ko:lo: asulufo:likiyo:,
ho:lano: tambo gili man dimidan o:lia: to sa:lan
o:lia:yo: dinafa tilidowa:bi.

¹³ Mo:wo: kalu abeyo: kalu nolo:
mo:nofola:lalega, tif amio: Gode eyo: kalu
emo:wo:lo: mo:nofolaki, halaido: mo:walilima:ib.

2:8: Madi 19.19, Gala 5.14 **2:9:** Lo 1.17 **2:10:** Wkp 19.37,
Nam 20.7-12,24, Madi 5.19 **2:11:** Kis 20.13-14, Lom 13.9 **2:12:**
Gala 6.2, Ya:m 1.25, 1Bid 2.16 **2:13:** Madi 5.7, 18.32-35

Ko:sega kalu abeyo: nolo: nofolo: alita:seno:lalega,
mo:walilab a:namio: e ga:li doma:ib.

Tilidabu o:lia: man dimidan o:lia: aloba:dan

¹⁴ Ni mili gio:, kalu abeyo: “Ne Keliso amio: tili do:do:lka:” a:la:sa:la:li ko:sega, eyo: man nafayo: mo:dimida:seno:lalega, tilidabu o:leo:ngo:ma:yo: kalu a:no: o:li asuwa:fa:iba:le? Tilidabu a:ma:yo: kaluka:isaleyo: mada mo:gasilia:ib.

¹⁵⁻¹⁶ Keliso kaluka:isale abeyo: tilidabu kaluka:isale nowo: ma:no: o:lia: so:g o:lia:yo: aundo:ma ba:da:sa:ga:yo:, “Ha:iyo:, Gode eyo: so:g o:lia: ma:n o:lia:yo: gemo:wo: dimia:ib ko:lo: ge ha:sa ta:bi” a:la:bo: nofolo: towo: sa:laki ko:sega, kalu a:no: mo:asuwa:talega, eyo: kalu o:mo:wo: man nafayo: mo:dimidab. To elo: sa:lab a:ma:yo: e waga asuwa:fa:iba?

¹⁷ A:la:go:ko:lo: tilidabu mosowo: e amio: a:lab ko:sega man nafa dimidano: e amio: mo:fa:la:dowalega, tilidabu elo: a:no: sowo: ko:lo:lab.

¹⁸ Ko:sega kalu noma: sa:lakiyo:, “Kaluka:isale nolo: tilidabuwo: a:lab. A:la:ta:ga: nolo: man nafa dimidano: a:lab” a:la:sa:ma:ib. Ko:sega niyo: a:ma:la:bo: a:la:sa:ma:no:, “Ge man nafa dimidano: aundo:malalega, tilidabu gilo:wo: waga walama:no:wo:? Ko:sega man nafa ko:lo: nilo: dimidab a:ma:yo:, tilidabu nilo:wo: ko:lo: widaki-gab” a:la:sa:ma:no:.

¹⁹ Godeyo: imilig ko:lo: a:lab a:la:bo: giyo: tilida:dab. A:no: nafa ko:sega, mama mo-gago: iyo:lo: a:la:ka tili asulakiyo:, iyo: tagilaki bibisoda:lab.

²⁰ Ge babale dowab ko:lo:, ge fanda asu-luma:ki walama:nigo:l. Tilidabu moso iliki man nafayo: aundo:malalega, tilidabu a:no: hendele o:ngo:malo:ngo: dowab.

²¹ Nili ma:mu Ablaham e asuluma. Ene so:wa Aisa:go: u dibido: wa:la dia:ta:ga:, Godemo: dimi ko:lo: Gode eyo: elo: dimidab a:no: ba:da:sa:ga:yo:, e mada digalo: kalu a:la:sio:.

²² Ene tilidabu o:lia: man elo: dimido: o:lia:yo: ida:ni gasayabiki, elo: dimido: a:ma:yo: ene tilid-abuwo: a:na ilili alifa:.

²³ Tamin amio: Godeya: bugo: amio: a:la:sa:sa:lo:, “Ablaham e Godeya:lo: to sa:lab a:no: hendele tilida:dabiki, Gode eyo: e digalo: kalu a:la:bo: a:na saefa:.” A:la:sa:sa:lo: ko:lo: Ablaham eyo: ene so:wayo: dimiab amio:, to a:no: ilili alifa:. A:la:ta:ga: Godeya: sa:lakiyo:, “Ablaham we no:no:n milile dowab” a:la:sio:.

²⁴ Gio: asuluma. Tilidabu moso dowab a:no: ba:da:sa:ga:yo:, Gode eyo: ge digalo: kalu a:la:bo: mo:sa:ma:ib. Tilidabu o:lia: man nafale dimidab o:lia: gasayalikiyo:, Gode eyo: ge digalo: a:la:bo: a:na saefa:ib.

²⁵ O:leaumbo: uwo: diakilo: molelo: dia:sen ga, Lehab eyo: o:lusendo: mio: kalu a:la: nowo: e bo:fo:la:ga:, gis kaluwa:yo: mo:sanama:ki, kalu a:la: a:no: tog nowa iliga:fo: ko:lo:, elo: dimido:

2:21: Mo:mo: 22.9-12
15.6, 2Sto 20.7, Ais 41.8

2:22: Hibu 11.17-18

2:23: Mo:mo:

2:25: Jos 2.1-21, Hibu 11.31

a:no: ba:da:sa:ga:, Gode eyo: Lehab e digalo: ka:isale a:la:saefa:

²⁶ A:la:ta:ga: kalu mamalo:ma dowab a:no: e sowo: ko:lo:, e sowo: o:leaumbo: kaluwo: tilid-abu mosowo: dowaki, man nafa dimidano: aundo:malalega, kalu a:ma: tilidabuwo: sowo: ko:lo:lab.

3

Mego:fo: tilidowa:bi

¹ Ni mili gio:, Godeya: tolo: widan kaluwo: modo: doma:no:wo: asula:so:bo. Mo:wo: tif amio: Gode eyo: widan kalu nio: mada halaido: mo:walilima:ib.

² Nio: tambowa:yo: mogago:wo: dimida:lowan. Ko:sega, kalu imilise nowo: to sa:lakiyo: dinafa tilidowaki, halayo: mo:sa:lalega, e mada digalo: kalu dowab ko:lo:, ene do:mo:wa:lo: man dimidan a:no:lo: tambo o:li tilidoma:ib.

³ Ho:so: nilido: asulab au toga hamana:kiyo:, go:fo: ki ha:lu nowo: ho:s a:ma: mego:fa dis-alita:ga:, susululab amio:, ho:so: nodola:sa:ga:, kaluwa:lo: asulab au ha:na:sen. Ho:sa: ene do:mo: alan a:no: ko:lo: go:fo: ki ha:lu a:ma: tililia: ha:nan.

⁴ A:la:ta:ga: ho:n ko:su ko:lo: so:lu ho:n wa:l amilo: ha:nano: asuluma. Ho:n ko:suwo: alan badio: kelego: ko:lo: fufa alana: anilia:ga: ha:na:sen. Ko:sega kelego: ha:lu, ho:n ko:suwo: hamana:kilo: dehegan a:ma:yo: ho:n ko:su alan a:no: nodola:sa:ga:, ho:n ko:sulo: biso:wa:lo: asulab au ha:na:sen.

⁵ O:leaumbo:, kaluwa: do:mo: amio:, eano: ha:lula:su ko:lo:lab, ko:sega to sa:lakiyo:, enena:ma:la:yo: kailakiyo:, towo: alan sa:la:sen.

Nio: asuluma:niki. De ka:si ha:lula:su a:ma:yo: hena: usa ti alilab amio:, hen a:namilo: i a:no: tambo deya: tandalema:ib.

⁶ Eano: de o:ngo: dowo:. De a:no: de hena a:la:ta:ga: fa:la:dowo: ko:lo:, de a:ma:yo: kaluwa: mela:no:wo: tambo mogaga:i ha:nab ko:lo:, nililo: a: tilidoma:no:wo: halaido:. To nililo: sa:lab a:ma:yo:, mogago: ko:li ko:lilo: nili asulo: us amilo: delen a:no: ko:lo: widakigab. To sa:lab a:ma:yo: nili asulo:wo: tambo heyo: dowa:lab.

⁷⁻⁸ No: ko:li ko:lilo:wo:, ka:yo:lo:, o:ba:yo:lo:, kaluwa:yo: fofakiyo: dinafa tilidoma:no:wo: o:li ko:sega, kaluka:isale imilig noma:yo: eano: mo:tilidoma:ib. Ean a:ma:yo: mogago: alan dimida:i ha:na:lalikiyo:, kisa:wa:l a:ma:lo: kaluwo: oma:nikilo: dimidalian a:ngab.

⁹ Nili mego:f amio: ean a:ma:yo: nili Do Gode Alana: wiyo: dulugu sa:la:sen. A:la:ta:ga: Godeya:lo: kaluka:isale ene misido: o:ngo: dimido: a:lab a:no: mogagima:kiyo: tola:sen.

¹⁰ Ean nililo:wo: to sa:lakiyo:, to nafayo:lo:, to mogago:wo:lo:, mego:f imilig a:naka sahan-dalowa:lab. Ni mili, nio: man we o:ngo: dimidama:no:wo: mo:ililo:.

¹¹⁻¹² Alona: i amio: ukayo: hedano:? Bosala: me amio: alono: hedano:?* A:la:bo: mo:gan. Ni mili, ho:n nafa o:lia: ho:n o:to: o:lia:yo:, ho:n si imilig amio: fa:la:dowano:? Ho:n si mogago: a:namio:, ho:n nafayo: mada mo:fa:la:doma:ib.

3:6: Madi 12.36-37, 15.11,18-19 **3:7-8:** Lom 3.13 * **3:11-12:** Ya:mas: eyo: uka fo o:lia: bosala: me o:lia: a:namio: mo:sa:laki, o:lif o:lia: waina: me o:lia: a:na da:fe sio:.

Asulo: nafayo: Godelo:wa a:la:ta:ga: yan

¹³ Gi usamio: kaluka:isale nolo: man nafa o:lia: mogago: o:lia:yo: dinafa fanda asululi a:no: a:laba? Nolo: a:labo:lalega, e nolba: ha:ga dowakilo:, ene man digalo:le dimida:lab a:ma:yo:, asulo: elo: di a:no: ko:lo: walama:ib.

¹⁴ Ko:sega gili asulo: usamio: etean man o:lia: wa:la sa:ndan man o:lia:yo: dowalega, man a:no: diga:daki, go:no:n wi a:no: duludakiyo: dikida:so:bo.

¹⁵ Mo:wo: man a:no: Hebene a:la:ta:ga: mio:ma. Man a:no: henfelo: wema:no: ko:lo:, kaluwa: asulo: us a:naka fa:la:dowa:lab. Ene iyayo: Sa:da:na.

¹⁶ Etean man o:lia: enena:ma:la:lo: asulan man o:lia:yo: kaluka:isale us amio: dowalega, a:la:iyan man o:lia: man mogago: ko:li ko:lilo: nolo: a:na dofo:lab.

¹⁷ Ko:sega asulo: nafa ko:lo: Hebene halona a:la:ta:ga:lo: mio: a:no: tambo go:go:do: malilo:le dowo:. Kaluka:isale asulo: nafa o:lo: di a:ma: mano: we. Ha:sa dowa:sen, ha:fa:nolo dowa:sen, kalu noma: ha:ga dowa:sen, nowo: nofolo:sen, a:la:ta:ga: man nafa dimida:mela:no:wo: alan dowa:sen. Kaluka:isale nolo: nafale a:la: aloba:dakiyo:, nolo: mo:dianila:sen. A:la:ta:ga: kalu nolo: mo:dikili sa:la:sen.

¹⁸ Kaluka:isale abeyo: nolo: ha:sa mesea:ki, ha:fo: disa:lakilo: man nafa dimidab a:ma:yo: ha:fo: disa:lan man a:no: e gelan a:ngab. A:la:fo:ko:lo: tif amio: hende hedan aumbo:, man digalo:le a:no: ko:lo: fa:la:doma:ib.

4

Gio: Godeya: ha:ga dowa:bi

¹ Gi usamilo: towa:lo: halaido: kega:lab a:no, o:ba a:la:ta:ga: fa:la:dowaba? Mogago: ko:li ko:lilo: kele asulo: a:no, gili asulo: usamio: tadowo:labiki, a:na fa:la:dowa:lab.

² Giliyo: kelego: nolo: alan asula:sa:ga: mo:dialikiyo:, kalu nowo: sana soma:no: asulan. Giliyo: kelego: nolo: mesela:sa:ga: mo:dialikiyo:, towa:yo: kegaki buban. Giliyo: Godemo:wo: mo:dabu ba:ba: ko:lo:, kelego: gililo: asulab a:no: mo:dia:sen.

³ Giliyo: Godemo: dabu ba:dab amio:, gililo: ha:iyab a:no: mo:dia:sen. Mo:wo: giliyo: hala asulaki, ginina:ma:la:lo: sagalema:no: a:no: ko:lo: dabu ba:dabiki, Gode eyo: gimo:wo: mo:dimia:sen.

⁴ Gayo: kaluwo: ha:na:sa:ga: ino: ta:takilo: uwo: dia:li sian o:leaumbo: gili dimida:lab. Kalu abeyo: henfelo: mano: mada alan asula:lab a:no:, e Gode o:lia:yo: gis dimida:lab, a:la:bo: gio: mo:asulaya? Hendele, kalu abeyo: henfelo: man we o:lia: ege dowalega, e Gode o:lia: gis diab.

⁵ Godeya: bugo: us amilo: sa:sa:lo:wo: a:la:sio:, “Gode eyo: nili mamayo: ho:lono: tambo enedo: asulab au kudu ya:melea:kiyo:, alan asulab.” To a:la:do: sio: a:no: Gode eyo: o:ngo:malo:ngo: sa:sa:lo:ma.

⁶ Ko:sega Gode eyo: nimo:wo: ha:fo: alan disa:laki, nio: asuwa:ta:lab. A:la:ga:lab ko:lo: Godeya: ene to sa:sa:lo: a:ma:yo: a:la:sio:,

“Gode eyo: kalu abeyo: enena:ma:la:lo: kaila:lab
a:no:lia:yo: gis dowab.

Ko:sega eyo: kaluka:isale abeyo:
inina:ma:la:yo: ha:g amilo: dowab i
a:no:lia:yo: ha:fo: disa:laki, nafale mesea:ki
ta:ta:sen.”

⁷ A:la:fo:ko:lo: gio: Godeya:lo: asulab au dim-
idaki, e ha:ga dowab:bi. Gio: halale kagayaki,
Sa:da:na: e gola ba:da:bi. A:la:dimidalikiyo:,
Sa:da:na: eyo: ge ta:ta:ga:, e nai ha:na:ib.

⁸ Gio: Godeya: anibdeya ha:na:bi.
A:la:dimidalikiyo:, Gode elo: gi o:lia: anibdeya
doma: mia:ib. Man mogago:lo: dimida:lab kalu
gio:, dagi heyo: to:go:dan o:leaumbo:, gio: mogago:
dimida:sen a:no: tambo ta:ta:bi. A:la:ta:ga:
asulo:wo: a:la:lo: a:lab gio:, mogago: asulan a:no:
kata:taki, kufa: uso: malilo: dowab:bi.

⁹ Gililo: hala dimida:sen a:no: asulakiyo:, no-
folaki ya:la:lubi. Gio: sagala:likilo: o:ga:lab a:no:
nodola:sa:ga:, kele asulakiyo: ya:la:lubi.

¹⁰ Gio: wilo:malo:ngo: dowaki, Alana: ha:ga
dowab:bi. A:la:dimidalikiyo:, Gode eyo: gio: iwalu
dulugu alifa:ib.

Gao noma:lo: dimidabo: aloba:da:so:bo

¹¹ Ni milile, giliyo: gegelebo: nolo: sada:da:so:bo.
Kalu abeyo: ao noma: man dimidabo: alobana
ba:daki sada:dalega, kalu a:ma:yo: Godeya:lo:
ele difa: a:no: alobana ba:daki, o:ngo:malo:ngo:
dowakigab. Giyo: a:la:dimidalega, ge ele a:ma:
ha:g amio: mo:dowaki, ge mo:walilan kalu o:ngo:
fa:la:dowab.

¹² Eleyo: Gode imilise ene saefa:. A:la:ta:ga: kaluka:isalelo: mo:walila:sen a:no: Gode imilise e ko:lo:lab. Kaluka:isale nolo: a:gasiliaki, nolo: yasalaki, a:la:do: dimidama:no: a:no: Gode e amio: halaido:wo: a:lab. A:la:fo:ko:lo: kalu nolo: gilo: aloba:da:labko, ge mada o:bo:ngo:wo:?

Kailan mano: ta:ta:bi

¹³ Kalu abeyo: enena:ma:la: kailakiyo:, “Aliyo: ne amisa:n nowa ha:na:ga:, dona imilise nowo: a:na siliki nanog dia:likiyo:, moleyo: alan dia:no:” a:la:do: sa:la:sen gio:, ni to we dabuma.

¹⁴ Hendele, gio: alilo: fa:la:doma:nigab ko mo:asulo: ko:lo:lab. Gi amilo: mela:no: da:lab ko, ma:no: ufa: amilo: ho fa:la:dowa:sa:ga:lo: bo:e kelegelian o:ngo: ko:lo:lab.

¹⁵ A:la:fo:ko:lo: giliyo: a:la:bo: mo:sa:laki, we au sa:la:bi. “Kalu Alana:yo: a:la:dimidama:ki asulalega, ne o:silikiyo:, nanog nol we o:dimida:mela:no:” giliyo: a:la:sa:la:bi.

¹⁶ Ko:sega gio: go:no:na:ma:la: kailaki, go:no:n wiyo: duluda:sen. Go:no:ndo: kailan man a:no: mada mogago:le ko:lo:lab.

¹⁷ A:la:fo:ko:lo: kalu abeyo: man nafale dimidama:no: a:no: e asulo: ko:sega mo:dimidalega, kalu a:no: mogago:le dimidab.

5

Kelego: modo:lo: da:lab kalumo:wo: hagugu sio:

¹ Kelego: modo:lo: da:lab kalu gio: dinafa dabuma. Gi amio: hida:yo: alano: fa:la:doma:nigab ko:lo:, gio: modaki ya:la:lubi.

² Kelego: nafa gililo:wo: abula:sa:ga:, gegede ane ko:m. A:la:ta:ga: helebeso:g nafale gililo: da:lab ko walibiaya: tandala:.

³ Gili moleyo:, go:l o:lia: silba o:lia:yo: wameleli ko:m. Gode eyo: gio: mo:walilab amio:, wamelo: a:ma:yo: gililo: hala dimidan a:no: kalaba walama:ib ko:lo:, wamelo: a:ma:yo: gi do:mo: ko, deya:lo: nan auma:ib. Ho:len we elema:nigab ko:sega giliyo: kelego: modo:wo: ka kegenela:li ha:na:lab.

⁴ Dabuma! Giliyo: egelo: amilo: nanogdo: dian kalu iyo: moleyo: mo:kilili ko:lo:, mole mo:kililiakilo: ta:li a:ma:yo:, gililo: hala dimido: a:no: ko:lo: kalaba widaki ho:idab. A:la:ta:ga: gili nanogdo: dian kaluwa:lo: ya:la:lab a:no:, Alan Halaido:lolo: A:lab eyo: o:ma dabu.

⁵ Gio: henfelo: wena silikiyo:, kelego:wo: gililo: asulab au kegene dila:likiyo:, ho:lono: tambo ginina:ma:la:yo: sagala:sen. Kabowo: toda:liliab amilo: sa:mba:ni ha:nab o:leaumbo:, gio:lo: Godeya:lo: mo:walilima:no: ho:len a:na fa:la:doma:ni ha:nab.

⁶ Giliyo: kaluka:isale halalo: mo:dimido: nolo: mo:walila:sa:ga: sana sowa:sen. A:la:ta:ga: gililo: dimidab a:namio: iliyo: mo:galala:sen.

*Hida:yo:wo: gilo:wa fa:la:dowalikiyo:, ha:sa si-
liki, halaido: dowa:bi*

⁷ A:la:fo:ko:lo: ni mili, gio: Alando: mia:nigab a:no: ha:sa iliki yasila:lubi. Gio: asuluma, egelo:lo: biso:wa:yo: fowo: gela:sa:ga:yo:, ho:n tima:no: a:no: ko:lo: ha:sa iliki yasila:sen. A:la:ta:ga: fo tuma:no: ho:len a:no:lo: yasila:likiyo:, e ha:sa sen.

⁸ O:leaumbo:, Alando: mia:nigab a:no: ko:na:ma dowab ko:lo:, gio:lo: halaido: dowaki, ha:sa iliki yasila:lubi.

⁹ Ni mili, giliyo: gao nowo:mbo:wo: mo:beakiyo: sada:da:so:bo. Mo:wo: giliyo: a:la:dimidalega, Gode eyo: gio: mo:walilima:ib. Bo:ba! Mo:walilima:no:lo: kalu a:no: toga: meya kagafo:lab ko:lo:, mo:walilima:no: ho:lenu: ko:na:ma fa:la:dowab.

¹⁰ Ni mili, Godeya: dinali sa:lan kalu iyo:, Alana: wiya a:la:ta:ga: widab amio: hida:yo:wo: dia:li ha:na:lalikiyo:, halaido: dowaki, ha:sa elen. Gio: ililo: dimido: o:leau, ha:sa iliki kudu ha:na:bi.

¹¹ Hida:yo:lo: dia:i ha:na:len kaluka:isale a:no: wabulun dowab a:la:bo: nio: asulo:. Yo:b e amio: hida:yo:wo: fa:la:dowabikiyo:, e halaido: kagafo:liki ha:sa elen ko:lo:, tif amio: Alana:yo: e sagale alitaki ilili alifa:. Malolo: a:no: gio: da:da:len ko:lo: asulo:. Hendele, Alan eyo: nofo-lakilo: asuwa:tan man a:no:, e amio: wa:lifo:.

¹² Ni mili, to wa:la:b da:labo: ko:lo: sa:ma:nigo:l. Giliyo: elela: sa:lan aumbo:, Hebene wi amiya:le, henfelo: wi amiya:le, mo: wi no amiya:le a:la:bo: mada sa:la:so:bo. Gode eyo: gio: mo:walilabena:ki, a:la:bo: sa:la:so:bo.

A:la:fo:ko:lo: giliyo: dinali sa:lakiyo:, “A:” a:la:ka sa:la:bi, mo: “A” a:la:ka sa:la:bi.

Godemo:lo: dulugu sa:lab a:no: halaido:wo: a:lab

¹³ Kaluka:isale gi usamio: nowo: hida:yo:wo: dowalikiyo:, e Godemo: dulugu sa:la:bi. Kaluka:isale gi usamio: nowo: sagalalikiyo:, e Godeya: wiyo: duludaki, sagalo: gisalo:wo: sa:la:bi.

¹⁴ Kaluka:isale gi usamio: nowo: walafo: dowalikiyo:, eyo: sa:sdo: bo:fo:lowan kaluwo: elo:wa mena:ki ho:ida:bi. Iliyo: wa ho:no: e wa:la tulaki, Alana: wi amio: Godemo: dulugu sama:ki, ho:ida:bi.

¹⁵ A:la:dimidalikiyo:, ililo: tilida:da:sa:ga:lo: dulugu sio: a:ma:yo:, walaf kalu a:no: ko:lo: falele alitabiki, Alana:yo: e a:ma:la: dasi alifa:ib. A:la:ta:ga: kalu a:ma:yo: mogago:wo: dimido:lalega, Gode eyo: mogago: a:no: halaliki ga:lila:ma:ib.

¹⁶ A:la:fo:ko:lo: Gode eyo: gio: falele alifoma:kiyo:, gililo: mogago: dimido: a:no: gegelebo: foga:le sa:la:sa:ga:yo:, giliyo: gegelebo: nowo: Godemo: dulugu sa:la:lubi. Kalu Gode amilo: tilida:da:sa:ga:lo: digalo: dowab a:ma:lo: dulugu sa:lab a:no:, halaido:wo: a:lab ko:lo:, elo: dulugu sa:lab a:no: hendele asuwa:ta:sen.

¹⁷ Elaiya e ni o:ngo: ko:lo:, eyo: ho:no: mo:timena:ki, Godemo:wo: halaido: dulugu sio: ko:lo:, dona otalen a:la:ta:ga: ele do:go:fela:fo: us a:namio: ho:no: mo:tia:.

¹⁸ A:la:ta:ga: Elaiya eyo: ho:no: a:timena:kiyo:, Godemo: wa:ka dulugu sa:labiki, ho:no: akin halona a:la:ta:ga: tindabiki, egelo:wo: a:na fa:la:ne.

¹⁹⁻²⁰ Ni mili, gi us amio: kalu imilig nowo: Godeya: to hendele a:no: kata:ta:ga: ha:nabiki, kalu noma:yo: e a:ma:la: tililia: mio:lalega, kalu a:ma:yo:, to we asuluma. Kalu abeyo:, ao nowo: mogago:lo: dimida:li ha:na:len ko:lo: a:ma:la: tililia: mio: a:ma:yo:, kalu soma:no:lo: doba:da:lo: ha:na:len o:mo:wo: mela:no:wo: a:ma:la: dimi. A:la:go:ko:lo: mogago: ko:li ko:lilo: dimida:li mio: a:no: Godeyo: mo:bo:ba:ki, go:lu alifa:.

**Godeya: To Nafayo: We
The New Testament, Genesis, and Ruth in the Kaluli
language of Papua New Guinea
Sampela hap Buk Baibel long tokples Kaluli long
Niugini**

copyright © 1998-2022 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Kaluli

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2024-09-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 28 Dec 2024 from source files dated 30 Sep 2024

b1d455ca-c4bb-5822-b79f-8fad97c5b77